

ВІДГУК

**Попадинця Назарія Миколайовича – офіційного опонента на дисертацію
Сахно Тетяни Андріївни
на тему: «Економічні засади формування
територіальних громад у розвитку регіону», подану на здобуття наукового
ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка
(галузь знань 05 "Соціальні та поведінкові науки")**

1. Ступінь актуальності обраної теми

Процес децентралізації влади, що розпочався 2014 р., увійшов в активну фазу з прийняттям Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», унаслідок чого уже завершено процес об'єднання територіальних громад в усіх областях України. Спроможні об'єднані громади є базовим елементом ефективної системи влади в Україні сьогодні, а особливо це важливо в умовах поствоєнного періоду в майбутньому. Тому сьогодні потрібно закріпити те, що вже маємо, і розпочати новий етап – на нових рішеннях, для відбудови країни.

Кожна територіальна громада при створенні отримала нові (старі) межі територій місцевого самоврядування, які, з одного боку, визначені відстанню та тривалістю прибуття для отримання життєво важливих послуг (охорона здоров'я, безпека життя та інші), а з другого, це визначена державними межами географічна територія, на якій є відповідний ресурсний потенціал. Для забезпечення плану соціально-економічного розвитку територій, доходів місцевого бюджету, кожній громаді необхідно використовувати потенціал тих суб'єктів, що розташовані на територіях громад. Адже саме спроможні громади мають стати базовим елементом ефективної системи влади в Україні. На етапі створення територіальні громади відчули вплив багатьох внутрішніх і зовнішніх викликів, які не завжди можна ліквідувати у відповідний час, наявними засобами та підходами до управління.

Тому сьогодні для кожної громади і для уряди країни є нове завдання, як зміцнити нову територіальну основу країни, що складається з громад, а саме: закріпити фінансову самодостатність місцевого самоврядування, сформувати

ефективну систему управління, упорядкувати систему державного контролю та безпеки населення кожної території.

Зважаючи на важливість вирішення цих питань, тема дисертації Тетяни Андріївни Сахно є актуальною, а виконане дослідження є важливим кроком у розробленні практичних рекомендацій щодо формування територіальних громад в економічному розвитку регіону.

Проведене дослідження виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт Черкаського державного технологічного університету Міністерства освіти і науки України (м. Черкаси) – «Концептуальні засади глобального партнерства для місцевого сталого розвитку» (номер державної реєстрації 0117U000935, 2017-2019 рр.); «Обліково-аналітичні алгоритми управління підприємством в умовах євроінтеграційних процесів України» (номер державної реєстрації Р 0118U000078, 2018-2020 рр.).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

За результатами вивчення матеріалів дисертації, ознайомлення з публікаціями дисертантки можна зробити такі висновки.

Наукові положення висвітлені в роботі є достатньо обґрунтованими та достовірними, змістовними і несуперечливими. Логіка дослідження є цілком зрозумілою та легко може бути простежена – від аналізу передумов та сутності формування територіальних громад до удосконалення підходів до формування територіальних громад в економічному розвитку регіону. Висновки дисертації є обґрунтованими, вони пройшли належну апробацію.

Теоретичною основою дослідження послуговували фундаментальні положення та наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі розвитку продуктивних сил та регіональної економіки, теорій регіонального менеджменту.

Наукові положення дисертації викладено в логічній послідовності та всебічно обґрунтовані. Висновки є логічним завершенням і загальним підсумком здійснених авторкою досліджень. Зміст дисертації Т.А. Сахно

свідчить про достатнє володіння автором методами економічних досліджень, що дозволило провести глибокий аналіз проблеми економічного забезпечення територіальних громад в умовах децентралізації в Україні, зробити відповідні висновки та довести їх обґрунтованість.

У вирішенні поставлених у дисертації завдань автором використано широке коло сучасних методів дослідження. Особливої уваги заслуговує застосування економіко-статистичного методу (для оцінювання бюджетного потенціалу територіальних громад в умовах децентралізації), індексний (для визначення рівня впливу бізнесу на різні сфери розвитку територіальної громади), метод регресійного аналізу (для виявлення зв'язків впливу факторних величин на рівень ВРП), логічного узагальнення (для узагальнення впливу міжнародної технічної допомоги місцевому самоврядуванню, теоретичних узагальнень та формування висновків дослідження).

Достовірність отриманих результатів, висновків та рекомендацій підтверджується теоретичним обґрунтуванням базових положень формування територіальних громад, опрацюванням автором значної кількості фахової літератури, використанням теоретичних положень теорії регіонального розвитку для обґрунтування організаційної основи формування територіальних громад. Використанням в дослідженні офіційних статистичних даних, застосуванням методів діагностики, апробацією результатів дослідження на міжнародних наукових конференціях, впровадженням результатів дослідження в діяльності територіальних громад.

Зазначене дозволяє зробити висновок про обґрунтованість і достовірність, представлених у роботі наукових положень висновків і рекомендацій, про високий науковий рівень та наукову підготовленість здобувача.

3. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Теоретичні положення, які викладено в дисертації, дозволили сформулювати сукупність результатів, які можна вважати науковою новизною поданого дослідження, а саме:

- уточнено теоретичну основу щодо засад формування територіальних громад, що вирізняється узагальненням сукупності ознак громад за різними науковими підходами до визначення її сутності;

- уточнено поняття «територіальна громада», а саме із врахуванням факторів сучасного впливу на розвиток громад, що формує теоретичне підґрунтя подальшого дослідження і дозволяє обґрунтувати формування й функціонування громад в розвитку регіону як гаранта інтересів населення та бізнесу території;

- удосконалено методичний підхід до оцінювання економічного забезпечення громад, який, забезпечує поєднання методів економічного аналізу та економіко-математичного моделювання, що дає можливість комплексно оцінити рівень фінансової стійкості місцевих бюджетів, ефективність формування фінансових потоків громад;

- уточнено концептуальний підхід до управління економічним розвитком територіальних громад, який базується на ключових підходах до формування концепції і враховує послідовність етапів реалізації з конкретизацією принципів, методів, інструментів та очікуваних результатів за кожним етапом реалізації концепції, що дає змогу органам місцевого самоврядування не тільки розробити стратегію місцевого розвитку, а й деталізувати її у поточних планах;

- удосконалено організаційно-економічний механізм управління розвитком територіальних громад з відповідною наповненістю принципами, цілями, завданнями, основними складовими напрямками, методами та інструментами його реалізації, який забезпечує його адаптивність до мінливих умов функціонування громад, координацію взаємодії всіх учасників громади та дає можливість органам місцевого самоврядування приймати управлінські рішення щодо забезпечення регіонального розвитку;

- отримала подальшого розвитку концептуальна модель організаційно-економічного забезпечення розвитку громад, в межах якої визначено цілі, сфери, суб'єкти та складові їх розвитку;

- уточнено інструментарій комплексного оцінювання економічного забезпечення громад, який передбачає розрахунок фінансової стійкості місцевих бюджетів; впливу ефективності формування фінансових потоків на функціонування громад регіону; впливу бізнесу на економічне зростання, екологічну ситуацію, рівень і якість життя населення, інвестиційний стан громади;

- отримала подальшого розвитку концептуальна модель удосконалення розвитку територіальних громад України за участі міжнародної технічної підтримки, яка конкретизує учасників процесу, форми, види допомоги, напрями впливу (об'єкти) і результати її використання, враховуючи наявний досвід, що сприяє залученню міжнародної допомоги у зростання громади і розвиток регіону.

Проведений аналіз положень наукової новизни, розробок, висновків та рекомендацій дисертаційної роботи дозволяє встановити, що такі положення відповідають вимогам щодо обґрунтованості, наукової новизни, вірогідності, представляють собою самостійні розробки автора, мають наукову цінність та практичну значущість і відповідають вимогам, які пред'являються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

4. Теоретичне та практичне значення роботи, використання результатів дослідження

Підходи та рекомендації, викладені в дисертації, становлять собою теоретичну та методичну основу розвитку територіальних громад. Теоретичне значення результатів дослідження полягає у розвитку теоретичних положень теорії регіонального розвитку, які базуються на глибокому опрацюванні теоретичних підходів до формування територіальних громад в економічному розвитку регіону. Комплексне застосування отриманих теоретичних здобутків сприяє узагальненню теоретичних розробок та засад у відповідності до сучасних вимог розвитку територіальних громад та новим викликам змінного зовнішнього середовища.

Використання практичних результатів роботи базується на використанні отриманих результатів як методичної основи розвитку територіальних громад. До таких рекомендацій, належать пропозиції автора щодо:

- застосування методичного підходу до оцінювання економічного забезпечення території та розвитку громад;
- використання інструментарію оцінювання бюджетного потенціалу територіальних громад у розвитку регіонів України;
- використання організаційно-економічного механізму управління розвитком ТГ в регіональному розвитку.

Отримані результати дослідження знайшли практичне застосування в діяльності Департаменту економіки та розвитку Черкаської міської ради (довідка б/н від 17.08.2022 р.); Виконавчого комітету Водяницької сільської ради, Звенигородського району, Черкаської області (довідка № 621 від 18.11.2022 р.); а також у навчальному процесі Черкаського державного технологічного університету Міністерства освіти і науки України (довідка № 730/04-17.04 від 31.08.2022 р.).

5. Оцінка змісту та завершеності дисертації

Аналіз змісту дисертації, опублікованих праць підтверджує достатній ступінь завершеності наукових розробок, обґрунтованим змістом висновків і рекомендацій, що містяться у дисертації і виносяться на захист.

Робота характеризується науковим стилем викладення. Розділи та підрозділи дисертації представлено у логічному зв'язку та послідовності. Викладені результати достатньо повно обґрунтовано та аргументовано. Зміст дисертації відповідає спеціальності 051 "Економіка". Мета дослідження відповідає темі дисертації.

Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст роботи викладено на 195 сторінках. Список використаних джерел містить 231 найменування.

Всі розділи та підрозділи дисертаційної роботи містять результати, які становлять суттєвий науковий інтерес, є обґрунтованими та достовірними.

У першому розділі «Теоретичні та методичні основи формування територіальних громад у розвитку регіону» охарактеризована дефініція «територіальна громада» та її роль у розвитку території (с. 33-35), визначено комплексність поняття «територіальна громада» як суб'єкта впливу на регіональний розвиток (с. 48), проаналізовано етапи територіальних змін державного устрою України (с. 56), визначено суб'єкти впливу на місцевий економічний розвиток (с. 63), запропонована концептуальна модель організаційно-економічного забезпечення розвитку територіальної громади (с. 66) та методичний підхід до оцінювання економічного забезпечення територіальної громади (с. 87), що свідчить про ґрунтовне дослідження теоретичних та практичних основ формування територіальних громад як складових регіонального розвитку.

У другому розділі «Оцінювання економічного розвитку територіальних громад в контексті розвитку регіону» проаналізовано етапи формування територіальних громад у регіонах України (с. 90-92), визначено динаміку формування доходів та видатків місцевих бюджетів України (с. 95-96), згруповано та охарактеризовано виклики в управлінні територіальних громад України в умовах воєнного стану (с. 98-100), визначено значення коефіцієнтів фінансової стійкості місцевих бюджетів за 2021 р. у розрізі регіонів України (с. 106-108) та питому вагу надходжень бюджетів територіальних громад за 2017–2021рр. (с. 114-115), проаналізовано надходження власних доходів загального фонду територіальних громад Черкаського регіону у 2020–2021 рр. та визначено їх спроможність (с. 117-121), здійснено розрахунок інтегрального коефіцієнта впливу соціальної відповідальності підприємств на розвиток Черкаської територіальної громади (с. 133-136) та коефіцієнта впливу бізнесу та інвестицій на розвиток територіальних громад Центрального та Північно-Західного економічних районів України (с. 149-150), що свідчить ґрунтовний аналіз економічного розвитку територіальних громад в контексті розвитку регіону.

У третьому розділі «Удосконалення функціонування територіальних громад як складової регіонального розвитку» запропоновано концепцію формування управління економічним розвитком територіальної громади (с. 162) та організаційно-економічний механізм управління розвитком територіальної громади (с. 173), визначено вплив міжнародної підтримки на розвиток місцевого самоврядування України (с. 189) та динаміку міжнародної технічної допомоги розвитку місцевого самоврядування в Україні і надходжень міжнародної технічної допомоги для розвитку ТГ України (с. 191-194), запропоновано концептуальну модель удосконалення розвитку територіальних громад України за участі міжнародної технічної підтримки (с. 200-201), що свідчить про ґрунтовний аналіз функціонування територіальних громад як складової регіонального розвитку.

Сукупність розглянутих обставин, проведений аналіз положень, висновків і рекомендацій дисертації дозволяє стверджувати, що вони є достовірними та обґрунтованими, а дисертація – завершеною.

6. Повнота викладення основних положень, висновків і рекомендацій дисертації в наукових працях зарахованих за темою дисертації

Основні наукові положення дисертації, результати досліджень, практичні рекомендації знайшли повне відображення у 17 опублікованих наукових працях здобувача, серед яких 1 стаття у міжнародних наукометричних виданнях, 4 статті – у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз, 1 розділ – у колективній монографії, 11 публікацій – у матеріалах наукових конференцій. Опубліковані праці відображають зміст дисертації. У роботах, опублікованих у співавторстві зазначено особистий внесок здобувача. Результати досліджень пройшли достатню апробацію на науково-практичних конференціях різного рівня.

Аналіз публікацій дисертантки свідчить про їхню відповідність п. 8 Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення

разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

7. Дотримання норм академічної доброчесності.

Аналіз матеріалів дисертації та наукових публікацій здобувачки, у яких висвітлені основні наукові результати дослідження, не дає підстав констатувати допущення порушень академічної доброчесності. Дисертація містить посилання на джерела інформації за кожним випадком використання ідеї, розробок, тверджень, відомостей; відповідає нормам законодавства.

8. Дискусійні положення щодо змісту дисертації

Загалом є всі підстави результати дисертації оцінити позитивно. Утім, попри загальну позитивну оцінку, вважаю за доцільне зупинитися на таких дискусійних положеннях.

1. У роботі здійснено ґрунтовний аналіз визначення «територіальна громада» (с. 33-35), що дозволило визначити чотири концептуальні підходи до трактування цього поняття (с. 44-46), де автором визначено своє бачення групування зазначених ознак. Однак додало б ваги дослідженню, якщо б авторка на основі аналізу дефініції вітчизняними та зарубіжними авторами дала своє тлумачення цього визначення в умовах сучасних подій у країні.

2. На рис. 1.2. (с. 48) авторкою запропонована комплексність поняття «територіальна громада» як суб'єкта впливу на регіональний розвиток. Вважаю, що вона є дещо не завершеною, оскільки серед факторів впливу дисертанткою зазначено про соціально-демографічну складову, а от у визначенні ознак демографічну вже не включено. Вважаю, що в умовах сьогодення демографічні ознаки є одними з найважливіших у формуванні будь-якої політики щодо розвитку територіальної громади.

3. Аналіз суб'єктів впливу на місцевий розвиток (с. 63) було б доцільно доповнити ширшим трактуванням з зазначенням – які саме складові розвитку варто враховувати та який взаємозв'язок між ними. Адже запропонована

структура не в повній мірі розкриває сутність і завдання місцевого економічного розвитку.

4. У роботі недостатньо уваги приділено аналізу нормативно-правового поля процесу та етапів розвитку місцевого самоврядування та формування територіальних громад. А це б дозволило подати картину поетапного стану розвитку громад із визначенням ефективності впливу того чи іншого нормативно-правового акту.

5. Запропнований аналіз викликів в управлінні територіальних громад України в умовах воєнного стану (табл. 2.4) (с. 99) не було розкрито в подальшому дослідженні. Це дозволило б надати пропозиції щодо проблем розміщення в громадах внутрішньо переміщених осіб і релокованих підприємств.

6. Важливе місце в дослідженні займає розрахунок інтегрального коефіцієнта впливу соціальної відповідальності двох підприємств на розвиток Черкаської територіальної громади за певний період часу (с.132-135). Більшої ваги додало б підведення підсумків щодо ефективності цих підприємств на території громади в умовах війни, а саме особливостей їх функціонування та розвитку.

Зазначені зауваження не зменшують загальну високу оцінку дисертації.

9. Загальна оцінка дисертаційної роботи та її відповідність чинним вимогам

Дисертація Сахно Тетяни Андріївни є завершеним логічно побудованим науковим дослідженням, результатом якого є вирішення актуального науково-практичного завдання обґрунтування теоретико-методичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо формування територіальних громад в економічному розвитку регіону. Вибрана для дослідження тема є актуальною. Поставлена мета дисертації є досягнутою, а сформульовані завдання – виконаними. Результатам, висновкам та рекомендаціям дослідження властиві наукова новизна та практична значущість. Робота виконана на високому теоретичному рівні з використанням сучасних теоретичних положень і

сукупності методів наукового дослідження. Дисертацію написано науковим стилем, державною мовою.

Наукові результати, що містяться у дисертації, відповідають спеціальності 051 «Економіка», за якою робота подана до захисту.

За результатами аналізу змісту поданої на відгук дисертації на тему: «Економічні засади формування територіальних громад у розвитку регіону» можна дійти висновку, що за своїм змістом і фаховим спрямуванням вона відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, вимогам до оформлення дисертації, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40, та Постанові Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її автор, Сахно Тетяна Андріївна, заслуговує на присудження за результатами публічного захисту ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»).

Офіційний опонент :

заступник директора з науково-педагогічної роботи

Відокремленого структурного підрозділу

«Навчально-науковий інститут

підприємництва та перспективних технологій

Національного університету

«Львівська політехніка»»,

доктор економічних наук,

старший дослідник

Назарій ПОПАДИНЕЦЬ

засвідчую *ф.п.с.* *докивель 1 кат. з каррв*
Дерус З.Р.